

อิทธิพลพระพุทธศาสนากับการเมืองลาว Buddhist Influence and Lao Political and Governmental Society

พระครูปลัดมหาเถรานุวัตร (ศรีณภีร์มย์ จุลทกาล)

บทคัดย่อ

ชนชาติลาวมีประวัติศาสตร์ การสร้างประเทศผ่านนครรัฐ ที่เรียกว่า “อาณาจักรล้านช้าง” ประวัติศาสตร์ไทยเรียก “อาณาจักรศรีสัตนาคนหุต” ต่อมาผ่านวิกฤตการเมืองประเทศราช ภายใต้การปกครองอาณาจักรน่านเจ้า อาณาจักรสยามหรือไทย ตกอยู่ภายใต้การปกครองของญี่ปุ่นสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ ช่วงสั้นๆและตกอยู่ภายใต้การปกครองของฝรั่งเศสในฐานะเมืองอาณานิคม การเมืองพัฒนามาจนได้เอกราช ระบบการเมืองพัฒนามาเป็นระบบคอมมิวนิสต์ในที่สุด

พระพุทธศาสนาเข้าสู่ลาวในอาณาจักรล้านช้างผ่านผู้นำประเทศ คือ กษัตริย์ ขุนนาง และประชาชน เมื่อกษัตริย์นับถือพระพุทธศาสนาเป็นตัวอย่างประชาชนที่อยู่ใต้การปกครองก็นับถือตาม ยุคกษัตริย์หรือเรียกว่า ยุคราชธิปไตย คือยุคที่พระพุทธศาสนาเจริญเติบโตในจิตใจและฝังแน่นในความคิดความเชื่อจนกลายเป็นวัฒนธรรม ประเพณี ในวิถีชีวิตผู้คน ต่อมาในยุคอาณานิคม ยุคคอมมิวนิสต์ เป็นยุคที่พระพุทธศาสนาต้องปรับตัวให้อยู่รอดกับการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป พุดให้ชัด คือ การเมืองกำหนดศาสนา

ปัจจุบันพระพุทธศาสนาในลาวได้เป็นที่นับถือของประชาชนส่วนใหญ่ ในขณะที่เดียวกันรัฐบาลสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ “สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว” ได้ให้พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนามีบทบาทในการจัดการศึกษาร่วมกับรัฐบาล มีบทบาทในการขัดเกลาจิตใจตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ในอนาคตคาดว่าพระพุทธศาสนาจะมีอิทธิพลต่อการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ สังคม นำพาผู้คนพบสันติสุข ตามหลักการ หรือแนวคิดในพระพุทธศาสนาในการอยู่ร่วมกับประชาคมโลก และคาดว่า รัฐบาลลาวจะเปิดโอกาสให้พระสงฆ์มีบทบาทมากขึ้นในการทำงานเพื่อส่วนรวมหรือเพื่อประชาชน

คำสำคัญ : อิทธิพลพระพุทธศาสนา, สังคมการเมืองการปกครองประเทศลาว

Abstract

Lao people have a history since ethnic origin and migration, etc., to settle in the current land as same as the Thai people. Around B.E.1194, a great nation, called itself ‘Tai’, ‘Shan’ in Burmese, ‘Ai Laos’ or ‘Gnai Laos’ in Chinese, had migrated southward from the Kingdom of Ai Laos to Laos and established a new kingdom called. Nan Chao. Later, a Thai Nan Chao named Khun Borrom came down to reign under the land and expanded the territory widely. As in 1796, the kingdom of Nan Chao was seized by Kublai Khan, the Tai people spreaded out in the south more and more.

Buddhism entered into the kingdom of Lanchang with two different evidences: Firstly, Nang Kaeo, queen of a king named Pha Gnum, asked her prince consort to bring in Buddhism from Cambodia to enshrine in the main land. Accordingly, the Khmer king sent a monk group leded by Phramaha Pasamanto Thera and Phramaha Devlanka along with wise men, craftsmen and surrounded by lots of people, to bring a statue of the Buddha, named ‘Pra Bang’ and the Buddhist scriptures including many other artifacts to offer the king Pha Gnum; secondly, when the king Pha Gnum reigned the throne not so long, it appeared that he became cruel mistreatment, having be known by the King of Cambodia, his Sasura (father-in-law), he sent a message to the king Pha Gnum to come to Cambodia and hold the Buddha’s teachings to rule people, and observe the five precepts, then, returned to Lanchang Kingdom surrounded by the Sangha Order.

At present, most Lao people are Theravada Buddhists regarded as national religion (60% of the total Lao population), along with the ancestral spirits of the minority people in the high mountains. Meanwhile, the Christian and Islamic Laos are relatively small in number. Theravada Buddhism influences on society, politics, government and the Lao people’s way of life, and is a very mainstream of Lao culture appearing nationwide with both terms of language and literary arts, Performing arts, etc.

Keywords: Buddhist influence, Lao political and governmental society

1. บทนำ

1) ลักษณะภูมิประเทศ

ประเทศลาว เป็นประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งตั้งอยู่บนใจกลางของคาบสมุทรอินโดจีน ระหว่างละติจูดที่ 14 - 23 องศาเหนือลองจิจูดที่ 100 - 108 องศาตะวันออก มีพื้นที่โดยรวมประมาณ 236,800 ตารางกิโลเมตร แบ่งเป็นพื้นดิน 230,800 ตารางกิโลเมตรพื้นน้ำ 6,000 ตารางกิโลเมตร โดยลาวเป็นประเทศที่ไม่มีทางออกสู่ทะเล เนื่องด้วยตลอดแนวชายแดนของประเทศลาว ซึ่งมีความยาวรวม 5,083 กิโลเมตร ล้อมรอบด้วยชายแดนของประเทศเพื่อนบ้าน 5 ประเทศ ดังนี้

- ประเทศจีนทางด้านทิศเหนือ (423 กิโลเมตร)
- ประเทศไทยทางด้านทิศใต้และทิศตะวันตก(1,810 กิโลเมตร)
- ประเทศกัมพูชาทางด้านทิศใต้ (541 กิโลเมตร)
- ประเทศเวียดนามทางด้านทิศตะวันออก(2,130 กิโลเมตร)
- ประเทศพม่าทางด้านทิศตะวันตก (236กิโลเมตร)

ความยาวพื้นที่ประเทศลาว ตั้งแต่เหนือจรดใต้อาวประมาณ 1,700 กิโลเมตร ส่วนที่กว้างที่สุดกว้าง 500 กิโลเมตรและที่แคบที่สุด 140 กิโลเมตร ภูมิประเทศของลาวแบ่งออกได้เป็น 3 เขต คือ

1. เขตภูเขาสูง เป็นพื้นที่ที่สูงกว่าระดับน้ำทะเลโดยเฉลี่ย 1,500เมตรขึ้นไป พื้นที่นี้อยู่ในเขตภาคเหนือของประเทศ

2. เขตที่ราบสูง คือพื้นที่ซึ่งสูงกว่าระดับน้ำทะเลเฉลี่ย 1,000 เมตรปรากฏตั้งแต่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของที่ราบสูงเมืองพวนไปจนถึงชายแดนกัมพูชา เขตที่ราบสูงนี้มีที่ราบสูงขนาดใหญ่อยู่ 3 แห่ง ได้แก่ ที่ราบสูงเมืองพวน(แขวงเชียงขวาง), ที่ราบสูงนากาย (แขวงคำม่วน) และที่ราบสูงบริเวณ(ภาคใต้)

3. เขตที่ราบลุ่ม เป็นเขตที่ราบตามแนวฝั่งแม่น้ำโขงและแม่น้ำต่าง ๆ เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์มากที่สุดในเขตพื้นที่ทั้ง 3 เขต นับเป็นพื้นที่อยู่อาศัยที่สำคัญของประเทศ แนวที่ราบลุ่มเหล่านี้เริ่มปรากฏตั้งแต่บริเวณตอนใต้ของแม่น้ำจิม เรียกว่า ที่ราบลุ่มเวียงจันทน์ ผ่านที่ราบลุ่มสะหวันนะเขต ซึ่งอยู่ตอนใต้เซบั้งไฟและเซบั้งเหียงและที่ราบจำปาสัก ทางภาคใต้ของลาว ซึ่งปรากฏตามแนวแม่น้ำโขงเรื่อยไปจนถึงชายแดนประเทศกัมพูชา

ทั้งนี้ เมื่อนำเอาพื้นที่ของเขตภูเขาสูงและเขตที่ราบสูงมารวมกันแล้วจะมากถึง 3 ใน 4 ของพื้นที่ประเทศลาวทั้งหมด โดยจุดที่สูงที่สุดของประเทศลาวอยู่ที่ภูเบี้ย ในแขวงเชียงขวาง วัดความสูงได้ 2,817 เมตร

2) สภาพภูมิอากาศ

สปป.ลาว อยู่ในภูมิอากาศเขตร้อน มีลมมรสุมแต่ไม่มีลมพายุ สำหรับเขตภูเขาภาคเหนือ และเขตเทือกเขา อากาศมีลักษณะกึ่งร้อนกึ่งหนาวอุณหภูมิสะสมเฉลี่ยประจำปีสูงถึง 15-30 องศาเซลเซียส และความแตกต่างของอุณหภูมิระหว่างกลางวันและกลางคืนมีประมาณ 10 องศาเซลเซียส จำนวนชั่วโมงที่มีแสงแดดต่อปีประมาณ 2,300 - 2,400 ชั่วโมง (ประมาณ 6.3 - 6.5 ชั่วโมงต่อวัน) ความชื้นสัมพัทธ์ของอากาศมีประมาณร้อยละ 70 - 85 ปริมาณน้ำฝนในฤดูฝน (ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม ถึงตุลาคม) มีร้อยละ 75 - 90 ส่วนในฤดูแล้ง (ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน ถึงเมษายน) ปริมาณน้ำฝนมีเพียง ร้อยละ 10 - 25 และปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยต่อปีของแต่ละเขตก็แตกต่างกันอย่างมากมาย เช่น เขตเทือกเขาบริเวณทางใต้ได้รับน้ำฝนเฉลี่ยปีละ 300 เซนติเมตรอุณหภูมิเฉลี่ยที่นครหลวงเวียงจันทน์ 25 องศาเซลเซียส (ม.ค.) และ 36-37 องศาเซลเซียส (เม.ย.) ปริมาณฝนเฉลี่ย 171.5 เซนติเมตรต่อปีขณะที่บริเวณแขวงเชียงขวาง แขวงหลวงพระบาง แขวงไซยะบูลี ได้รับเพียงแค่ 100 - 150 เซนติเมตร ส่วนแขวงสะหวันนะเขตในช่วงนี้ได้รับปริมาณน้ำฝน 150 - 200 เซนติเมตร เช่นเดียวกับแขวงพงสาลี แขวงหลวงน้ำทา และแขวงบอลิคำไซ(กรมส่งเสริมการส่งออก กระทรวงพาณิชย์, 2554 : 1-2)

2. ประวัติศาสตร์ลาวสมัยโบราณ

ชนชาติลาวมีความเป็นมาแต่เดิมเกี่ยวข้องกับชาติวงศ์และการอพยพถิ่นฐานเป็นต้น จนถึงตั้งหลักแหล่งในดินแดนปัจจุบันเนื่องเป็นอันเดียวกันกับชนชาติไทย มีเรื่องราวที่ควรทราบโดยย่อว่า เมื่อประมาณ พ.ศ. 1194 ชนชาติใหญ่พวกหนึ่ง ซึ่งเรียกตัวเองว่า ไท พวกพม่า เรียกว่า ฉาน พวกจีนเรียกว่า อ้ายลาว หรือ งายลาว ได้อพยพจากอาณาจักรอ้ายลาวลงมาทางใต้ ตั้งอาณาจักรใหม่ขึ้นเรียกว่า น่านเจ้า ต่อมาเจ้าไทยน่านเจ้าชื่อ ขุนบรม (ขุนลุง หรือ ขุนหลวง กี่ว่า) ได้ยกลงมาครอบครองแผ่นดินใต้ลงมาอีก และขยายอาณาเขตกว้างขวางออกไป ขุนบรมมีโอรส 7 องค์(ขจัดภัย บุรุษพัฒน์, 2537 : 63) และได้ให้โอรสเหล่านั้นไปสร้างบ้านแปลงเมืองต่างๆ มีเมืองโยนก เมืองละโว้ เมืองพวน(บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2547 : 199) เป็นต้น โอรสองค์ที่หนึ่งชื่อ ขุนลอ ไปรบได้เมืองขวา (ได้แก่ เมืองเซ้า ต่อมาเรียกเชียงทอง หรือ ล้านช้าง และในที่สุดเป็นเมืองหลวงพระบาง) เมื่อประมาณ พ.ศ. 1290 เจ้าเมืองขวา ได้สืบเชื้อสายสืบต่อกันมาโดยลำดับ เมื่ออาณาจักร เขมรเรืองอำนาจขึ้น เมืองขวาก็ตกอยู่ใต้

อำนาจเขมรด้วยเช่นเดียวกับชนชาติไทยพวกอื่นที่อยู่ใกล้เคียง ครั้นถึง พ.ศ. 1796 อาณาจักรน่านเจ้าเสียแก่กุลโกลข่าน คนไทยก็แผ่ชานกระจายลงมาทางใต้เพิ่มจำนวนมากขึ้น(พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ.ปยุตฺโต), 2548 : 190 -191)

ลาวเป็นประเทศที่ตั้งอยู่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีประวัติศาสตร์มาอย่างต่อเนื่องและยาวนาน เริ่มต้นจากการตั้งหลักแหล่งอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำฮวงโหและแยงซีเกียงและขยายออกด้วยการสร้างเมืองเจียว การรุกรานของจีนทำให้ลาวอพยพย้ายถิ่นฐานลงมาทางใต้สร้างบ้านแปลงเมืองเป็นอาณาจักรอีกหลายแห่ง อาณาจักรน่านเจ้าหรือหนองแส ถือเป็นอาณาจักรใหญ่ของลาวตั้งอยู่บริเวณเมืองตาลีฟู มีขุนบรมราชาธิราชถือเป็นปฐมกษัตริย์ของราชวงศ์ มีการกำหนดรูปแบบและวางรากฐานทางการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม การขยายอาณาจักรของลาวทำให้ชนชาติลาวอพยพสู่ภาคใต้เข้าสู่คาบสมุทรมอินโดจีน และเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรขอม จนกระทั่งขับไล่อำนาจและอิทธิพลของขอมจนสามารถตั้งบ้านเรือนในเวลาต่อมา การเป็นอิสระทำให้สร้างอาณาจักรอ้ายลาวนับเป็นอาณาจักรแห่งแรกของลาวในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และกลายเป็นอาณาจักรล้านช้างใน ค.ศ. 748 มีขุนลอพระราชโอรสของขุนบรมราชาธิราชเป็นผู้ปกครอง และสถาปนาให้เมืองขวาหรือเชียงตุงเชียงทองเป็นเมืองหลวงใน ค.ศ. 757 นับเป็นอาณาจักรลาวในสุวรรณภูมิที่มีพระมหากษัตริย์ปกครองต่อเนื่องจำนวน 22 พระองค์(มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช,2548 : 10)

เจ้าเมืองขวาคองค์ที่ 22 (บางแห่งว่าที่ 35) นามว่า พญาสุวรรณคัมภัง ขึ้นครองราชย์ เมื่อ พ.ศ. 1859 ทรงมีโอรสพระนามว่า เจ้าผีฟ้า และเจ้าผีฟ้ามีโอรส 6 องค์ องค์หนึ่งชื่อ เจ้าฟ้าจ๋ม ครั้นนั้นได้มีเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งทำให้เจ้าฟ้าจ๋มพลัดพรากจากชาติภูมิ ไปพำนักอยู่ในอาณาจักรเขมรตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ เวลานั้นพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทได้เจริญรุ่งเรืองขึ้นเป็น ศาสนาหลักของอาณาจักรเขมรแล้ว เจ้าฟ้าจ๋มทรงอาศัยอยู่กับพระภิกษุชื่อพระมหาปาสมันตเถระ เจ้าอาวาสวัดแห่งหนึ่ง เมื่อเจริญวัยขึ้น พระเถระได้นำไปฝากเป็นมหาดเล็กในราชสำนักของกษัตริย์เขมร (ปราชญ์สันนิษฐานว่าได้แก่พระเจ้าชัยวรมันปรเมศวร) เจ้าฟ้าจ๋มรับราชการเป็นที่โปรดปรานของพระเจ้าแผ่นดิน ถึงกับทรงยกพระราชธิดานามว่า พระนางแก้วเกงยา หรือแก้วยอดฟ้า (เรียกว่า เจ้าหญิงคำหยาดบ้าง เรียกอย่างอื่นบ้างก็มี) ให้เป็นชายา

สมัยนั้น อาณาจักรเขมรกำลังเสื่อมอำนาจลง และใน พ.ศ. 1893 พระเจ้ารามธิบดีที่ 1 แห่งราชวงศ์อุทอง ได้ตั้งอาณาจักรไทยขึ้นที่กรุงศรีอยุธยา แล้วเริ่มแผ่ขยายอำนาจออกไป กษัตริย์เขมรเกรงการรุกรานของไทยอยุธยา จึงโปรดให้เจ้าฟ้าจ๋ม ไปครองกรุงล้านช้าง เพื่อเป็นกำลังป้องกันไทยอยุธยาต่อไป เจ้าฟ้าจ๋มขึ้นครองราชย์ใน พ.ศ. 1896 (หลังจากอาณาจักร

ไทยศรีอยุธยาตั้งขึ้นได้ 3 ปี) ทรงส่งเป็นวีรกษัตริย์สามารถรวบรวมหัวเมืองต่างๆ ในลุ่มแม่น้ำโขงตอนบนเข้าเป็นอันเดียว มีอาณาเขตทั้งเหนือจดสิบสอง ปันนา ทางใต้จดอาณาจักรเขมร ตะวันตกจดอาณาจักรเชียงใหม่ สุโขทัย และอยุธยา ตะวันออกจดอันนัมและจัมปา เรียกได้ว่าทรงเป็นปฐมกษัตริย์ในประวัติศาสตร์แห่งราชอาณาจักรล้านช้าง (ก่อนหน้านี้นี้มีแต่ตำนาน) และต่อมาตัวเมือง 1,000,000 ช้างหรือเมืองหลวงของอาณาจักรล้านช้าง ก็มีชื่อเป็นทางราชการว่า ‘กรุงศรีสัตนาคณหุตล้านช้างร่มขาว’ (พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ.ปยุตโต), 2548 : 190 -191)

พระเจ้าฟ้ารุ่งมหาราช พระมหากษัตริย์ที่เขมรชูปเลียงทรงวางรากฐานการปกครองพระราชกรณียกิจที่สำคัญคือการเปลี่ยนชื่อเมืองเชียงตุงเชียงทองเป็นเมืองหลวงพระบางใน ค.ศ. 1353 ตามชื่อพระบางพระพุทธรูปเก่าแก่ที่กษัตริย์เขมรพระราชทาน และการรบด้วยการแผ่ขยายอาณาจักรทำให้อาณาเขตกว้างใหญ่ไพศาล มีพื้นที่จำนวนประมาณ 470,000 ตารางกิโลเมตร ทิศเหนือจดจีน ทิศใต้จดเขมร ทิศตะวันตกจดกรุงศรีอยุธยาที่ตงพญาไฟ และทิศตะวันออกจด เวียดนาม ในด้านสังคม ทรงนับถือพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท ลัทธิลังกาวงศ์เข้าแทนที่การนับถือศาสนาพุทธนิกายมหายาน ผี และไสยศาสตร์ ทำให้หลวงพระบางกลายเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนา ต่อมาพระเจ้าอู่เมืองบุตรพระเจ้าฟ้ารุ่งมหาราชเป็นพระมหากษัตริย์ (ค.ศ. 1373-1414) สำรวจกำลังพลมีจำนวน 300,000 คน จึงทรงเปลี่ยนพระนามเป็นพระยาแสนไทไตรภูวนาถาธิบดีศรีสัตนาคณหุต หรือ พระยาสามแสนไทไตรภูวนาถเจ้า ภายหลังอาณาจักรลาวมีความสงบสลับความขัดแย้งภายใน เช่น การแย่งชิงราชบัลลังก์ในสมัยพระนามมหาเทวีที่มีอำนาจ และการรุกรานจากภายนอก เช่น ญวนใน ค.ศ. 1479 ในสมัยพระไชยจักรพรรดิแผ่นดินแก้ว เป็นต้น

ในสมัยพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช (ค.ศ. 1638-1695) ทรงเปลี่ยนแปลงกฎหมาย คัมภีร์พระธรรมศาสตร์โบราณ มีการติดต่อจากพ่อค้าชาวตะวันตกคณะแรกคือ วันวุสตัด็อบของฮอลันดาใน ค.ศ. 1641 และบาทหลวงเลอริอากับมารินี ใน ค.ศ. 1641 มีการบันทึกรายละเอียดของอาณาจักรเผยแพร่สู่ตะวันตกเป็นครั้งแรก พระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราชเป็นพระมหากษัตริย์ที่ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรมทำให้เข้าสู่ยุคทองอย่างแท้จริง ภายหลังการสวรรคตของพระเจ้าริยวงศาธรรมิกราช ใน ค.ศ ๑๗๐๗ ลาวมีความขัดแย้งเป็นอย่างมากมีการแย่งชิงในราชสมบัติราชบัลลังก์ในเครือญาติและขุนนาง แม้กระทั่งพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่สองพำนักอยู่เมืองเว้ของเวียดนามเข้าแย่งชิงสืบราชสมบัติด้วย ภายหลังครองราชย์ที่เวียงจันทร์ ทรงพยายามตีหลวงพระบาง อันเป็นที่ตั้งของกองทัพของเจ้าอินทโสมและเจ้าองค์ดำหลานของพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราชเป็นเหตุในกษัตริย์กรุงศรีอยุธยาต้องไกลเกลี้ย และการ

ปักปันแบ่งเขตแดน ทำให้ลาวแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ หลวงพระบางเรียกว่า อาณาจักรล้านช้างหลวงพระบางหรือล้านช้างมั่งขาวหลวงพระบาง กับเวียงจันทน์หรืออาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๓ เจ้านองวงศ์แห่งเวียงจันทน์ พระโอรสพระเจ้าศิริบุญสารที่เคยอยู่กรุงเทพฯและเป็นผู้ปกครองเวียงจันทน์ต่อจากเจ้าอินทวงศ์พระเชษฐาใน พ.ศ. 2370 ทำการกอบกู้เอกราชจากไทยในระหว่าง พ.ศ. 1827-1828 หลังจากพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยแต่ล้มเหลว เพราะการต่อต้านจากทางไทยโดยเฉพาะที่ทุ่งสัมฤทธิ์เมืองนครราชสีมา จนเกิดวีรกรรมทำวสุณารี ผลของสงครามนำมาสู่การกวาดต้อนชาวลาวสู่ไทยเป็นจำนวนมาก มีการเผาเมืองเวียงจันทน์จนกลายเป็นเมืองร้าง ราชวงศ์ล้านช้างที่เวียงจันทน์ต้องสิ้นสุดภายหลังจากที่เจ้านองวงศ์และเชื้อพระวงศ์ถูกจับและสิ้นพระชนม์ที่กรุงเทพฯ ส่วนอาณาจักรล้านช้างหลวงพระบางมีความสัมพันธ์อันดีกับไทยโดยตลอด ดังกรณีเจ้ามันธาตุราชผู้ปกครองหลวงพระบางที่อุปสมบทต่อหน้าพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยและจำพรรษาที่วัดมหาธาตุก่อนกลับครองราชสมบัติ การเป็นผู้ส่งสารการก่อกบฏของเจ้านองวงศ์แห่งเวียงจันทน์ต่อกรุงเทพฯการส่งกองทัพจำนวน 5,000 คน เพื่อสนับสนุนการปราบปรามเจ้านองวงศ์ แต่การรุกรานของเวียดนามและจีนทำให้เมืองบางเมืองของอาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง เช่น เชียงของหรือตรันนินห์เป็นประเทศราชของเวียดนาม และของจีนใน ค.ศ. 1885-1886 ภายหลังกองทัพไทยยึดครองสำเร็จใน ค.ศ. 1885-1886 นำมาสู่การแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการเพื่อการปกครองภาคเหนือของลาว ส่วนอาณาจักรจำปาศักดิ์ยังคงมีเจ้าปกครองอย่างต่อเนื่อง(มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช,2548 : 10-12)

3. ลาวภายใต้การปกครองฝรั่งเศส

การปกครองของฝรั่งเศสที่มีต่อลาวใน ค.ศ. 1893-1895 เป็นช่วงเวลาที่เขาใจชนชั้นปกครองด้วยการคงให้พระมหากษัตริย์ที่หลวงพระบางมีอำนาจต่อไป ใน ค.ศ. 1894-1895 ฝรั่งเศสแต่งตั้งให้นายปาวี เป็นผู้สำเร็จราชการประจำลาว และรวมอำนาจที่ส่วนกลางใน ค.ศ. 1895-1899 นายบุนสโลมา ผู้สำเร็จราชการปฏิรูปการปกครองหลายประการ เช่น การยกดินแดนบางส่วนให้ฝรั่งเศสในเวียดนามในแคว้นอันนัมเป็นผู้ปกครอง การจัดการปกครองเป็นภาคและผู้ปกครองแต่ละภาคเรียกว่า ผู้บัญชาการสูงสุด ใน ค.ศ. 1899 ฝรั่งเศสรวมการปกครองในหลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ เข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เรียกว่า ลาว มีผู้สำเร็จราชการเป็นผู้ปกครองสูงสุดขึ้นตรงต่อข้าหลวงใหญ่ฝรั่งเศสแห่งสหภาพอินโดจีน มีศูนย์กลางทางการเมืองการปกครองที่เวียงจันทน์ ส่วนพระมหา

กษัตริย์ที่หลวงพระบางและจำปาศักดิ์มีอำนาจในขอบเขตจำกัด

วัตถุประสงค์สำคัญของฝรั่งเศสในการปกครองลาว คือ การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองให้ลาวปกครองตนเองในนามเครือสหพันธรัฐฝรั่งเศส ในด้านการปกครอง ลาวประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับแรกเมื่อวันที่ 11 พฤษภาคม ค.ศ. 1947 หลังจากที่สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญที่มาจากกรเลือกตั้งกำหนดรายละเอียด รัฐธรรมนูญกำหนดว่าพระมหากษัตริย์เป็นประมุขของรัฐ มีคณะรัฐมนตรีทำหน้าที่บริหารราชการแผ่นดิน ความเป็นเอกราชของลาวอยู่ในการกำกับของฝรั่งเศส ราชวงศ์กษัตริย์ในลาวถูกลดบทบาท นำไปสู่ความขัดแย้งและราชวงศ์เจ้าบุญอุ้ม ณ จำปาศักดิ์ไม่พอใจการกำหนดให้จำปาศักดิ์ต้องสูญเสียอำนาจอธิปไตยในการปกครองเพื่อความเป็นเอกภาพของลาวโดยปราศจากการยอมรับจากราชวงศ์ที่จำปาศักดิ์และการกำหนดให้พระเจ้าศรีสว่างวงศ์เป็นพระมหากษัตริย์ของลาว ทำให้มีการประนีประนอมของฝรั่งเศสด้วยการกำหนดให้เจ้าบุญอุ้ม ณ จำปาศักดิ์ ดำรงตำแหน่งเป็นผู้ตรวจราชการทั่วไป ตลอดชีวิตและเป็นประธานคณะองคมนตรีของพระมหากษัตริย์ด้วย ในด้านเศรษฐกิจ นโยบายสำคัญของการกลับเข้าปกครองลาวของฝรั่งเศสคือ ความปรารถนาทรัพยากรของอาณานิคมเพื่อการฟื้นฟูบูรณะประเทศหลังสงครามโลกครั้งที่สอง

การปกครองลาวของฝรั่งเศสนำมาสู่ความเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และ คมนาคม และการปกครองของฝรั่งเศสทำให้ชาวลาวเป็นจำนวนมากมีการต่อต้านหลายครั้งแต่ล้มเหลว จนภายหลังการรุกรานของญี่ปุ่นทำให้ชาวลาวมีความรู้สึกชาตินิยม แต่ความแตกแยกทางความคิดของชนในลาวทำให้ฝรั่งเศสกลับเข้ามาปกครองอีกครั้งหนึ่ง และทำให้ขบวนการประเทศลาวที่มีอุดมการณ์เลนินนิสต์ ที่มีความสัมพันธ์กับขบวนการเวียดมินห์เติบโต และการพ่ายแพ้ของฝรั่งเศสต่อเวียดนามในสงครามเวียดนามบีบให้ฝรั่งเศสต้องมอบเอกราชให้ลาวท่ามกลางการปฏิเสธที่ยอมรับของกระบวนการประเทศลาวของสหรัฐอเมริกาและฝรั่งเศส

4. ลาวภายหลังได้รับเอกราชจากฝรั่งเศส

ตามสนธิสัญญาเจนีวาทำให้ลาวมีเอกราชอย่างสมบูรณ์ การจัดตั้งองค์การสนธิสัญญาป้องกันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาจากความหวาดระแวงภัยจากคอมมิวนิสต์ตามทฤษฎีโดมิโน และความอ่อนทางด้านการเมืองการปกครองทำให้ลาวเป็นรัฐอารักขาตามสนธิสัญญาเท่ากับเสนอข้อตกลงตามสนธิสัญญาเจนีวา ทำให้สหภาพโซเวียตและสาธารณรัฐประชาชนจีนจากเดิมที่จำกัดเวียดนามให้การสนับสนุนขบวนการประเทศลาวที่อยู่ภายนอกรัฐบาลผสมที่จัดตั้งด้วยการสนับสนุนจากสหรัฐอเมริกาและฝรั่งเศสเข้าด้วย

ก่อนที่จะได้รับเอกราชโดยสมบูรณ์นี้ ได้มีเหตุการณ์ต่างๆ ซึ่งทำให้ชนชาวลาวแตกแยกกันอีก เริ่มแต่เมื่อญี่ปุ่นบุกรุกเข้ามาครอบครองคาบสมุทรอินโดจีน แล้วถอนตัวออกไปใน พ.ศ. 2588 (พ.ศ. หรือ ค.ศ. ตัวเลขผิด) ชาวลาวได้แตกแยกกันในหลักการที่ว่า จะกลับมาอยู่กับฝรั่งเศส หรือว่าจะเรียกร้องเอกราชสมบูรณ์ เป็นเหตุให้เกิดลาวอิสระขึ้น ต่อมาใน พ.ศ. 2492 ฝรั่งเศสให้เอกราชบางส่วนแก่ลาวทำให้ลาวอิสระแตกแยกกันออกไป พวกหนึ่งพอใจเท่านั้น อีกพวกหนึ่งยังไม่พอใจ พวกไม่พอใจได้ตั้งพรรคประเทศลาวขึ้น ซึ่งต่อมากลายเป็นขบวนการประเทศลาว และได้รับความสนับสนุนจากเวียดนามห์ ดำเนินการทำสงครามกองโจรต่อต้านฝรั่งเศส ครั้น ฝรั่งเศสถอนตัวออกไปแล้ว เหตุการณ์วุ่นวายภายในก็เป็นเหตุชักนำชาติมหาอำนาจคือสหรัฐอเมริกา กับโซเวียตรัสเซียเข้ามายุ่งเกี่ยวใน พ.ศ. 2503 ชาวลาวแตกแยกกันเป็น 3 ฝ่าย มีฝ่ายขวา ฝ่ายกลาง และประเทศลาวซึ่งเป็นฝ่ายซ้าย ต่างรบราฆ่าฟันกันอย่างรุนแรง แม้จะได้มีความพยายามที่จะช่วยให้ฝ่ายต่างๆ สมัคสมานกันด้วยการตั้งรัฐบาลผสมเป็นต้น แต่ก็เป็นไปได้เพียงชั่วคราว แล้วสงครามก็ดำเนินต่อไปอีก จนในที่สุดแผ่นดินลาวกลายเป็นเวทีสงครามทั้งระหว่างคนลาวด้วยกัน และระหว่างชนต่างชาติที่เข้ามาสนับสนุนแต่ละฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งตั้งแต่ พ.ศ. 2508 เป็นต้นมา สภาพเช่นนี้คงไม่แตกต่างอะไรนักกับความเป็นไปในอดีต อาณาจักรลาวแม้ภายหลังได้รับเอกราชแล้ว ก็ยังมีแต่ความเดือดร้อนวุ่นวาย ขาดเสถียรภาพทางการเมือง ไม่มีความสงบสุขเพียงพอที่จะเป็นฐานสำหรับสร้างสันติภาพและความเจริญก้าวหน้าในด้านต่างๆ ได้อย่างแท้จริง(พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ.ปยุตโต), 2548 : 200 -202)

การสถาปนาสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวเป็นระบบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ มาจากชัยชนะของขบวนการประเทศลาวที่เวียดนามและสหภาพโซเวียตให้การสนับสนุน และการสนับสนุนของประชาชนจนเป็นส่วนหนึ่งของรัฐบาลผสมจนสถาปนาอำนาจอย่างเด็ดขาดทั้งทางพลเรือนและทางทหาร การสถาปนาแนวร่วมลาวรักชาติการปฏิบัติการทางการทหารจนยึดครองพื้นที่มากกว่าหนึ่งในสาม การขาดความชอบธรรมของลาวฝ่ายขวา การแทรกแซงทางการเมืองการทหารของสหรัฐอเมริกาและประเทศพันธมิตร และความเปลี่ยนแปลงยุทธวิธีที่เหนือกว่าของขบวนการประเทศลาว

ในด้านการเมือง การสถาปนาการเมืองการปกครองเป็นระบอบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ ทำให้รัฐบาลยึดถืออุดมการณ์ มาร์กซิสต์-เลนินนิสต์ คณะรัฐมนตรีล้วนแล้วแต่ประกอบด้วยสมาชิกพรรคปฏิวัติลาวด้วยกันทั้งสิ้นที่สำคัญ คือ นายพูน ศรีประเสริฐเป็นรองนายกรัฐมนตรี นายหนูฮัก ภูมิสุวรรณค์ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ส่วนรัฐสภามีการจัด

ตั้งสภาประชาชนแห่งชาติ ประกอบด้วยสมาชิกจำนวน 45 คน เจ้าสุภานุวงศ์เป็นประธาน สภาประชาชนแห่งชาติ ระบบราชการมีกระทรวง 12 กระทรวง และคณะกรรมการ ปัญหาสำคัญ คือ การสูญเสียบุคลากรและข้าราชการที่มีความรู้ความสามารถจำนวนมากจากการเปลี่ยนผ่านระบอบการปกครองใน ค.ศ. 1974 และ 1975 มีข้าราชการหลบหนีออกนอกประเทศผ่านประเทศไทยไปสหรัฐอเมริกาและฝรั่งเศส และการขาดความไว้วางใจในราชการ พลเรือนทั้งระดับสูงระดับกลางจำนวนมากเพราะเคยทำงานกับลาวฝ่ายขวา การดำเนินการแก้ไขของพรรคและรัฐบาล คือ การส่งข้าราชการทั้งทหารและพลเรือนไปค่ายกักกันหรือค่ายอบรมสัมมนา

ในด้านเศรษฐกิจ การสถาปนาระบอบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ในลาวใน ค.ศ. 1975 เป็นเวลาเดียวกับที่ลาวมีปัญหาพื้นฐานทางเศรษฐกิจหลายประการ ประการแรก สภาปัญหาและความยากจนที่จัดเป็นประเทศที่ยากจนที่สุดในโลก รายได้เฉลี่ย 80 เหรียญสหรัฐต่อคนต่อปี ประการที่สอง การพึ่งพิงปัจจัยภายนอกทำให้ต้องอาศัยเงินทุนจากต่างประเทศ ประการที่สาม สงครามกลางเมืองทำให้ชาวลาวที่เป็นชนชั้นนำ ชนชั้นกลาง และนักธุรกิจต่างอพยพเคลื่อนย้ายออกจากลาวจำนวนมากตลอดทศวรรษที่ 1970 ส่วนเกษตรกรในชนบททำการผลิตสินค้าล้มเหลวเพราะการสูญเสียพื้นที่การเกษตรกรรม การสูญเสียสัตว์เลี้ยงจากสงครามและการอพยพของชาวนาจำนวนมากกว่า 400,000-700,000 คนเข้าสู่เมืองทำให้มีปัญหาการขาดแคลนสินค้า บริการ และปัจจัยการผลิตจำนวนมาก ประการที่สี่ การสถาปนารูปแบบการปกครองเป็นสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวทำให้มีการสถาปนาระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมที่เปลี่ยนแปลงจากระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมขาดประสิทธิภาพประสิทธิผล ประการที่ห้า การปิดพรมแดนของประเทศไทยภายหลังการสถาปนาสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวทำให้มีวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจในเรื่องการค้าขายในระหว่าง ไทยกับลาว

ในด้านสังคม เพื่อสนองต่อวัตถุประสงค์ในการสถาปนาระบอบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์และเปลี่ยนแปลงสังคมจากเสรีนิยมเป็นสังคมนิยม รัฐทำหน้าที่ปลูกฝังอุดมการณ์ทางการเมืองด้วยการส่งสมาชิกพรรค ทหารที่รวมเข้าเป็นคณะกรรมการบริหารงานปกครองส่วนท้องถิ่น การศึกษาและสังคม เข้าตั้งถิ่นฐานในทุกชุมชนเพื่อจัดตั้งองค์การประชาชนที่มีสมาชิกพรรค ทหารสอดส่องอย่างใกล้ชิดให้มีการอบรมภายในวัดโดยเฉพาะข้าราชการชั้นผู้น้อยที่ไม่ได้รับการอบรมในค่ายกักกันและเยาวชนที่เป็นคนรุ่นใหม่ขยายออกเป็นกลุ่มผลประโยชน์โดยรัฐ ที่สำคัญ คือ ยูวชนรักชาติ ใน ค.ศ. 1976 การขยายหน่วยงานลง

สู่ระดับล่างที่ประสบผลระดับหนึ่ง(มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2548 : 5-14 และ 5-34)

5. พระพุทธศาสนาอยุธยาธิปไตย, พระพุทธศาสนาอยุธยาอนานิคม, พระพุทธศาสนาอยุธยาครอบอบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์, พระพุทธศาสนาในลาวปัจจุบัน

ในด้านพระพุทธศาสนา แม้ว่าชาวล้านช้างจะได้รับนับถือพระพุทธศาสนา แบบมหายานผ่านทางจีนมาแต่ครั้งยังอยู่ในอาณาจักรอัยลาวเช่นเดียวกับชาวไทยพวกอื่น ในสมัยของขุนหลวงเฒ่า (ลีเม่า หรือลิ่วเม่า กั้ว) เมื่อประมาณ พ.ศ. 620 แล้วก็ตาม แต่เมื่อถึงสมัยอาณาจักรล้านช้างนี้ ความเชื่อถือนั้นคงจะได้เลือนลางจางหายไปแล้ว จึงปรากฏว่า ราษฎรทั่วไปนับถือผีสง่าเทวดาอันเป็นของพื้นเดิมแต่สมัยโบราณ ทำให้ต้องมีการประดิษฐานพระพุทธศาสนาขึ้นใหม่ และในคราวนี้เป็นพระพุทธศาสนาแบบที่เถรวาทที่นำเข้ามาจากอาณาจักรเขมรเรื่องนำพระพุทธศาสนาเข้าสู่อาณาจักรล้านช้าง มีหลักฐานต่างกันเป็น 2 อย่าง ฝ่ายหนึ่งว่า พระนางแก้วเกงยาม เหลือของพระเจ้าฟ้าจุ่มทรงเป็นพุทธศาสนิกชนผู้เคร่งครัด ครั้นได้ทรงเห็นเจ้านายและราษฎรชาวล้านช้างนับถือผี พวกกันล้มช้างฆ่าวัวควายทำพิธีกรรม ก็ทรงสังเวชพระทัย จึงทูลพระสวามีให้นำพระพุทธศาสนาจากกัมพูชาเค้าไปประดิษฐาน พระเจ้าแผ่นดินเขมรจึงได้ทรงส่งคณะพระภิกษุสงฆ์ มีพระมหาปาสมันตเถระ ซึ่งเป็นอาจารย์ของพระเจ้าฟ้าจุ่ม และพระมหาเทพลังกา เป็นหัวหน้าพร้อมด้วยนักปราชญ์ ช่าง และผู้คนแวดล้อมเป็นบริวารจำนวนมาก นำพระพุทธรูปปางห้ามญาติชื่อ ‘พระบาง’ และพระไตรปิฎกกับทั้งศาสนวัตถุอื่นๆ ไปพระราชทานแก่พระเจ้าฟ้าจุ่มส่วนหลักฐานอีกฝ่ายหนึ่งว่า เมื่อพระเจ้าฟ้าจุ่ม ครองราชย์แล้วไม่นาน ก็ปรากฏว่าทรงมีพระทัยโหดร้ายทารุณ ความทราบถึงกษัตริย์กัมพูชาผู้เป็นพระสวามี (พ่อตา) จึงมีรับสั่งให้พระเจ้าฟ้าจุ่ม ไปเฝ้า และพระราชทานโอวาทให้ปกครองพสกนิกรตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ให้สมทานศีล 5 และส่งกลับ ล้านช้างพร้อมด้วยคณะพระภิกษุสงฆ์ที่กล่าวข้างต้น

สำหรับพระบางนั้นเป็นพระพุทธรูปที่กษัตริย์ลังกาได้ส่งมาถวายแก่พระเจ้าแผ่นดินเขมร เมื่อพระเจ้าแผ่นดินเขมรพระราชทานแก่พระเจ้าฟ้าจุ่มแล้ว ได้นำไปรักษาไว้ที่เมืองเวียงคำ ก่อนจนถึง พ.ศ. 2045 จึง อัญเชิญขึ้นไปไว้ที่เมืองเชียงทองคือ เมืองขวาหรือล้านช้าง และต่อมาเมืองเชียงทองหรือล้านช้างก็เปลี่ยนชื่อเรียกตามพระบางนั้นว่า เมืองหลวงพระบางที่เรียกอาณาจักรทั้งหมดว่า อาณาจักรหลวงพระบาง โดยนัยนี้จึงเห็นได้ว่า การสถาปนาอาณาจักรลาวดำเนินไปพร้อมกับการประดิษฐานพระพุทธศาสนาแบบเถรวาท โดยมีพระบางเป็นศูนย์กลางที่รวมจิตใจของชาติ เป็นทั้งสัญลักษณ์ของพระศาสนาและเป็นสมบัติคู่เมือง รัชกาลพระเจ้าฟ้าจุ่ม มากด้วยการศึกษาสงคราม ทำให้ราษฎรลาวซึ่งเป็นคนรักสงบมีนิสัย

เรื่อยๆ สบายๆ พวกกันเบื้อหน่ายฝืนใจจนในที่สุดถึง พ.ศ. 1916 อำมาตย์ทั้งหลายก็พร้อมใจกันขับพระองค์จากราชบัลลังก์ แล้วอภิเษกพระราชโอรสชนมายุ 17 พรรษา ขึ้นครองราชสมบัติ ทรงพระนามตามจำนวนชายฉกรรจ์ที่สำรวจได้ใน พ.ศ. 1919 ซึ่งมีอยู่ 300,000 คนว่า 'พญาสามแสนไพร' ทรงอภิเษกสมรสกับเจ้าหญิงไทยแห่งศรีอยุธยา และทรงจัดระเบียบบ้านเมืองตามแบบแผนวิธีการที่ทรงได้รับจากประเทศไทยเป็นอันมากในด้านพระศาสนาทรงสร้างวัดและโรงเรียนพระปริยัติธรรมในด้านการค้าขาย ล້านข้างก็ได้กลายเป็นศูนย์กลางพาณิชย์กรรมสำคัญแห่งหนึ่ง ทรงรักษาไมตรีกับไทยและเวียดนามเป็นอย่างดี รัชกาลนี้ได้ชื่อว่าเป็นสมัยแห่งการจัดสรรระเบียบบ้านเมืองและการสร้างความเข้มแข็งเป็นปึกแผ่นมั่นคง หลังจากรัชกาลนี้แล้วอาณาจักรล้านช้างได้มีความสงบสุขตลอดมาเป็นระยะเวลายาวนาน มีความเดือดร้อนจากการรุกรานของเวียดนามที่เป็นเพื่อนบ้านเป็นเหตุการณ์แทรกบังแต่เพียงเล็กน้อย และผ่านไปชั่วระยะเวลาอันสั้น(พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ.ปยุตโต), 2548 : 192 -195)

กาลล่วงมาจนถึงรัชกาลของพระเจ้าโพธิสารราช(เทพประวัติ จันทรแรง, 2541 : 170) (พ.ศ. 2063-2090) กษัตริย์พระองค์นี้ทรงเป็นพระพุทธศาสนิกชน ผู้เคร่งครัด ได้ทรงพยายามชักจูงให้ประชาชนเลิกนับถือผีสงเทวดา ไสยศาสตร์ การทรงเจ้าเข้าผีต่างๆ เพื่อสถาปนาพระพุทธศาสนาที่บริสุทธิ์ถึงกับทรงให้รื้อศาลเจ้าหลวง ศาลเจ้าผีเสื้อเมืองทรงเมืองเสียแต่ประเพณีการนับถือผีได้ฝังแน่นในชีวิตจิตใจของประชาชนมาแต่โบราณแล้ว ยากที่จะถอนได้ ความเพียรพยายามของพระองค์จึงไม่ประสบความสำเร็จต่อมา พ.ศ. 2090 พระเจ้าโพธิสารราชทรงประสบอุบัติเหตุในการล่าสัตว์เสด็จสวรรคตเกิดเหตุุ่นวายเกี่ยวกับการสืบราชสมบัติ เจ้าเชษฐวังโส จึงเสด็จกลับไปจัดเรื่องเมืองล้านช้างให้สงบ และได้ขึ้นครองราชย์ ณ อาณาจักรนั้นใน พ.ศ. 2091 ทรงพระนามว่า พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ไม่ยอมเสด็จกลับเชียงใหม่ปล่อยให้เจ้าไทยใหญ่ชื่อ เมกุฎี ขึ้นครองล้านนาสืบต่อมาพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชทรงเป็นพระมหाराของค์ที่ 2 ของลาว (องค์แรกคือพระเจ้าฟ้ารุ่ง) ส่งเป็นวีรกษัตริย์ผู้ปรีชาสามารถในการศึกสงคราม และเป็นพุทธศาสนูปถัมภกที่มีศรัทธาแรงกล้า ได้ทรงสร้างวัดสำคัญหลายวัด และพระพุทธรูปสำคัญหลายองค์ ทรงส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรม ทำให้มีนักปราชญ์แต่งคัมภีร์ต่างๆ และมีวรรณคดีลาวเกิดขึ้นมากมายเรื่องหนึ่ง ในคราวที่พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชเสด็จจากเชียงใหม่มาครองราชย์ที่เมืองเชียงทองล้านช้างนั้น ได้ทรงอัญเชิญพระแก้วมรกตซึ่งประดิษฐานอยู่ที่วัดบุบผาราม เมืองเชียงใหม่พร้อมด้วยพระพุทธรูปสำคัญอื่นๆ และสิ่งมีค่าต่างๆ มาไว้ที่เมืองหลวงพระบางด้วย ต่อมาพระองค์ย้ายราชธานีมาอยู่ที่เมืองเวียงจันทน์ เพื่อร่วมกับกรุงศรีอยุธยาต่อสู้ศึกพม่า จึงได้ทรงนำพระแก้วมรกตลงมา

ร้างวัด ประดิษฐานไว้ที่เมืองเวียงจันทน์ด้วย และทรงได้สร้างพระธาตุหลวง อันเป็นสถาปัตยกรรมยอดเยี่ยม(พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ.ปยุตฺโต), 2548 : 195 -197)

พระพุทธศาสนาในอาณาจักรลาวมีลักษณะคล้ายกันมากกับพระพุทธศาสนาในประเทศไทย เพราะประเทศทั้งสองมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันมาตลอดประวัติศาสตร์ แม้ในตอนเริ่มแรกเราจะได้รับพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทจากเขมร ก็ชื่อว่ามีส่วนได้รับจากไทยอยู่ด้วย เพราะพระพุทธศาสนาเถรวาทเผยแพร่เข้าสู่เขมรโดยผ่านทางแผ่นดินไทย แบบถ่ายทอดไปเองอย่างไม่เป็นทางการ และหลังจากนั้นไม่นาน เมื่อเขมรเสื่อมอำนาจลงโดยลำดับ ทั้งลาวและเขมรต่างก็รับพระพุทธศาสนาจากไทยโดยตรงโดยเฉพาะในสมัยที่เป็นยุคอาณานิคมของฝรั่งเศส พระพุทธศาสนาของลาวเสื่อมโทรมลงไปบ้าง เพราะไม่ได้รับการเอาใจใส่บำรุงส่งเสริมเท่าที่ควร แต่ประชาชนซึ่งมีศรัทธาแน่นแฟ้นในพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว ได้ช่วยกันรักษาพระศาสนาให้คงอยู่ได้ตลอดมา เมื่อลาวได้รับเอกราชแล้ว แม้ว่าบ้านเมืองจะยังไม่สงบเรียบร้อยมั่นคง แต่ทางราชการก็ได้ร่วมกับประชาชนดำเนินการฟื้นฟูทำนุบำรุงพระศาสนาอย่างเต็มที่

รัฐธรรมนูญแห่งพระราชอาณาจักรลาว มาตรา 7 บัญญัติว่า ‘พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ และพระมหากษัตริย์อันเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภก

ในด้านการปกครองคณะสงฆ์ มีสมเด็จพระสังฆราชเป็นองค์ประมุข ในระยะ พ.ศ. 2488 เป็นต้นมามีผู้บริหารประกอบด้วยพระสังฆนายกและสังฆมนตรี ว่าการองค์การปกครอง องค์การศึกษา องค์การเผยแผ่ และองค์การปฏิสังขรณ์ แต่ต่อมาภายหลังได้ยุบองค์การสงฆ์เหล่านั้น แล้วตั้งที่ปรึกษาสงฆ์ 4 องค์ สำหรับสมเด็จพระสังฆราช ทำให้มีลักษณะคล้ายกับมหาเถรสมาคมในประเทศไทย

กฎหมายคณะสงฆ์ เรียกว่า ‘พระราชโองการแต่งตั้งระเบียบสงฆ์แห่งพระราชอาณาจักรลาว ฉบับเลขที่ 160 ลงวันที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ. 2502 (ค.ศ. 1959)’ ได้ระบุไว้ในมาตรา 3 ว่า ‘บรรพชิตฝ่ายพระพุทธศาสนาคือภิกษุและสามเณรทั้งหลายในพระราชอาณาจักรลาว ต้องอยู่ใต้พระบัญชา (มโนธรรมประมุข) ของสมเด็จพระสังฆราช ซึ่งพำนักอยู่ในนครหลวงของประเทศ’

มาตรา 19 ว่า “ สมเด็จพระสังฆราชเป็นหน้าที่ของเจ้าคณะแขวงทั้งหลายในพระราชอาณาจักร เป็นผู้เลือกจากจำนวนพระภิกษุซึ่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเป็นผู้เสนอ การเลือกตั้งจะทำเป็นหนังสือใส่ซองปิด และประทับปากครั้ง โดยให้เจ้าหน้าที่แขวงทั้งหลายเป็นผู้นำส่งเสนอต่อท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการที่เป็นผู้จัดเลือกตั้งนั้นก็ได้”และมาตรา 20

ว่า “การตั้งสมเด็จพระสังฆราชจะออกเป็นพระราชโองการตามคำเสนอของคณะรัฐบาล การมอบหน้าที่และการทูลถวายสมเด็จพระสังฆราชเป็นพระราชภารกิจของพระเจ้าแผ่นดิน โดยให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการเป็นผู้จัดสนอง”

ระบบสมณศักดิ์ในลาว

พระราชโองการฉบับเดียวกันนั้น กำหนดชั้นยศ (สมณศักดิ์) ของพระภิกษุสงฆ์เป็น 6 ชั้น คือ 1. พระยอดแก้ว (เทียบสมเด็จพระสังฆราช) 2. พระลูกแก้ว (สมเด็จพระราชาคณะ) 3. พระหลักคำ (พระราชาคณะ) 4. พระครู 5. พระซา 6. พระสมเด็จ และกำหนดตำแหน่งสงฆ์เป็นชั้นๆ คือ 1. สมเด็จพระสังฆราช 2. เจ้าคณะแขวง (เทียบจังหวัดของไทย) 3. เจ้าคณะเมือง (เทียบอำเภอ) 4. เจ้าคณะตาแสง (เทียบตำบล) 5. เจ้าอธิการวัด (เทียบเจ้าอาวาส)

การจัดการศึกษา

ในด้านศาสนาศึกษา พระเถระลาวส่วนมากได้รับการศึกษาจากประเทศไทย การจัดการศึกษาคณะสงฆ์ลาวจึงมักจัดตามแบบไทย คือมีการเรียนภาษาบาลี แบ่งชั้นเป็นประโยค 3 ถึง ประโยค 9 เหมือนในประเทศไทย ต่อมาใน พ.ศ. 2500 ได้มีการวางระบบตามดำรัสรัฐมนตรีกระทรวงธรรมการ (คือกฏกระทรวงธรรมการ) จัดการเรียนเป็นชั้นๆ คือ

- 1) ชั้นประถมบาลี (แบ่งเป็นการเตรียมประถม ประถมตรี ประถมโท ประถมเอก จบประถมเอกเท่ากับประโยค 3)
- 2) ชั้นมัธยมบาลี (แบ่งเป็นมัธยมตรี-โท-เอก เท่ากับประโยค 4-5-6 ตามลำดับ)
- 3) ชั้นอุดมบาลีบริบูรณ์ (มีชั้นเตรียมมหาวิทยาลัย แล้วเข้าโรงเรียนบาลีชั้นสูง แบ่งเป็นอุดมตรี-โท-เอก เท่ากับประโยค 7-8-9 ตามลำดับ)

การจัดการศึกษา

ครั้นถึง พ.ศ. 2507 ได้มีการปรับปรุงระบบการศึกษาใหม่ อีกตามดำรัสรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ศิลปากร และกีฬาเยาวชน ซึ่งจัดการเรียนเป็น 3 ชั้น ให้ประสานกับการศึกษาของชาติสำหรับคฤหัสถ์ คือ

- 1) ประถมศึกษา 6 ปี (ตอนต้น 3 ปี = การศึกษาภาคบังคับและตอนปลาย 3 ปี)
- 2) มัธยมศึกษา 4 ปี
- 3) สถาบันการศึกษาพระพุทธศาสนา 3 ปี การศึกษาชั้นประถมและมัธยมของพระ

สงฆ์อยู่ในความรับผิดชอบของกระทรวงธรรมการ ส่วนชั้นสูงคือ สถาบันการศึกษาพระพุทธศาสนา อยู่ในความรับผิดชอบของกระทรวงศึกษาธิการ โดยนับนี้การศึกษาของพระสงฆ์จึงเป็นการศึกษาส่วนหนึ่งของชาติ อยู่ในความรับผิดชอบและความอุปถัมภ์ของรัฐโดยสมบูรณ์

สำหรับสถาบันการศึกษาพระพุทธศาสนานั้นตั้งอยู่ที่วัดทองต้อมมหาวิหาร ผู้ที่เรียนจบสถาบันจะได้รับประกาศนียบัตรของกระทรวงศึกษาธิการ และมีสิทธิได้รับเรียกชื่อว่า ‘มหา’ หลักสูตรวิชาที่เรียนมีทั้งพระปริยัติธรรมและวิชาการสมัยใหม่ เช่น ภาษาบาลี สันสกฤตลาว ฝรั่งเศส อังกฤษ ศาสนา ปรัชญา จิตวิทยา ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ สังคมวิทยา การศึกษา สุขาภิบาล ตลอดจนโหราศาสตร์ ผู้ที่เรียนจบสถาบันแล้วจะต้องอยู่ปฏิบัติงานในภิกษุภาวะอย่างน้อย 2 ปี จึงจะลาสิกขาได้ในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อแห่งการเปลี่ยนแปลงการศึกษา ได้มีการเพิ่มชั้นเรียนตามสถาบันเข้ามาแทรกระหว่างมัธยม 4 กับสถาบันปีที่ 1 เพื่อแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าเกี่ยวกับความพร้อม ของตัวผู้เรียน ใน พ.ศ. 2510 มีสถิตินักเรียนที่สนใจคือ ชั้นอุดมเอก (ป.9) 39 รูป เตรียมสถาบัน 35 รูป สถาบันปีที่ 1 มี 10 รูป ปีที่ 2 มี 4 รูป ปีที่ 3 ยังไม่มีผู้เรียนถึง

อนึ่งในการศึกษาของพระสงฆ์มีระเบียบที่น่าสนใจอีกอย่างหนึ่งคือ ทางกรมเมืองถือว่าทุกแขวงมีการศึกษาถึงขั้นมัธยมต้นแล้ว ภิกษุสามเณรที่จะเข้ามาศึกษาต่อในเวียงจันทน์ จะต้องเรียนจบขั้นมัธยมต้นก่อน เจ้าคณะแขวงและหัวหน้าฝ่ายการศึกษาประจำแขวงจึงจะออกหนังสืออนุญาตให้เข้ามาเรียนในเวียงจันทน์ได้ นับว่าเป็นวิธีแก้ปัญหาที่พักในเมืองหลวงแอดพระภิกษุสามเณรหาที่อยู่ที่เรียนไม่ได้อย่างหนึ่งชาวลาวโดยทั่วไปเป็นพุทธศาสนิกชนผู้หนักแน่นในจารีต ประเพณี มีความเคารพนับถือพระสงฆ์อย่างสูง แต่ความนับถือมีความเชื่อผีสางเทวดาปะปนอยู่มาก กล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนากับความนับถือผีสางได้ผสมกลมกลืนกันอย่างสนิท ประเพณีการบวชเรียน การบวชแล้วสึกตามความสมัครใจยังแพร่หลายอยู่ทั่วไป คือ เมื่อเด็กชายอายุ 10 ปี บริบูรณ์แล้วจะบวชเป็นสามเณร เมื่ออายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ก็จะอุปสมบทเป็นพระภิกษุ

อย่างไรก็ตามในด้านปัญหาพระพุทธศาสนาในราชอาณาจักรลาวก็มีสภาพที่น่าเป็นห่วงหลายอย่าง อันเกิดจากความเปลี่ยนแปลงทางสังคมเช่นเดียวกับประเทศเพื่อนบ้านอื่นๆ กล่าวคือ แม้ว่าพุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน ประชาชนทั่วไปจะยังมีศรัทธาหนักแน่นมั่นคงในพระศาสนาและคณะสงฆ์ การทำบุญให้ทาน รับศีล ฟังธรรม และเข้าวัดปฏิบัติธรรม ยังมีอยู่อย่างแพร่หลาย วัดและพระสงฆ์ได้รับการอุปถัมภ์บำรุงเป็นอย่างดี ชาวชนบทเชื่อฟังพระสงฆ์ยิ่งกว่าผู้ปกครองฝ่ายบ้านเมือง แต่ความเลื่อมใสและการแสดงศรัทธาเหล่านั้น โดยมาก

เป็นไปในรูปประเพณีและมีมากในคนรุ่นเก่า แต่ภาวะที่วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนกำลังเสื่อมลงไป ภิคุษุสามเณรมักเป็นผู้หมวดมาจากถิ่นชนบทที่ขาดการศึกษา บทบาทของพระสงฆ์ที่สัมพันธ์กับชุมชนหรือเสื่อมถอยลง โดยมีครู แพทย์ พยาบาล ข้าราชการ ตลอดจนนักการเมืองเข้ามาเป็นผู้นำแทน ความเชื่อถือยำเกรงต่ออำนาจศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ก็ลดน้อยลง ในตัวเมืองการอุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์เบาบางลงได้มีพระสงฆ์ผู้นำบางรูปตื่นตัว คิดริเริ่มปรับปรุงฟื้นฟูกิจกรรมต่างๆ เพื่อส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้มีบทบาทเป็นประโยชน์แก่สังคมมากขึ้น เช่น เข้าร่วมในโครงการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม เป็นต้น โดยเฉพาะท่านที่มีแนวความคิดและการดำเนินงานที่ได้ผล มีผู้สนใจมากท่านหนึ่งคือ พระมหาปาลอานนโท แห่งวัดพุทธวงศาป่าหลวง นครเวียงจันทน์ ท่านผู้นี้มีแนวความคิดยึดถือการปฏิบัติธรรม รักษาแก่นของพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด พร้อมไปกับดำเนินกิจกรรมเพื่อประโยชน์แก่สังคมปัจจุบันด้วย ท่านเป็นนักเผยแผ่พร้อมกับเป็นนักธรรมฐาน ท่านมีชื่อเป็นที่รู้จักกันดีในวงงานเผยแผ่ทางราชการก็ถวายความยอมรับในเวลาเดียวกัน ท่านได้ตั้งสำนักกรรมฐานหลายแห่งทั้งในลาวและภาคอีสานของไทย ตั้งโรงเรียนอภิธรรม ตั้งโรงเรียนสงเคราะห์เด็กกำพร้าอนุภา ตั้งโรงเรียนอบรมศีลธรรมพุทธยุวชนลาว (อ.ศ.พ.) (คล้ายกับโรงเรียนพุทธศาสนาวินอาทิตย์ในประเทศไทย) ซึ่งใน พ.ศ. 2510 มีอยู่ในที่ต่างๆ ประมาณ 13 แห่ง และมีวัดพุทธวงศาป่าหลวงเป็นศูนย์กลาง ตั้งพุทธสมาคมชื่อ “มหาพุทธวงศา” (พ.ศ. 2504) ยุวพุทธิกสมาคมชื่อ ‘พุทธยุวชนวงศา’ (พ.ศ. 2506) ซึ่งใน พ.ศ. 2515 มีสาขา 18 แห่ง ได้ออกวารสาร จัดพิมพ์หนังสือเผยแพร่วรรณต่างๆ ด้วย(พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ.ปยุตโต), 2548 : 202 –210)

อย่างไรก็ตาม เหตุการณ์บ้านเมืองของลาวได้ผันแปรต่อไปอีก และมีผลกระทบกระเทือนต่อพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมากในวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2516 สงครามได้ยุติลงอย่างเป็นทางการเพราะรัฐบาลยุคคอมมิวนิสต์กับขบวนการประเทศลาวได้ลงนามในสัญญาหยุดยิง ต่อมาขบวนการประเทศลาวจึงเข้าควบคุมการบริหารประเทศทั้งหมด ครั้นถึงวันที่ 2 ธันวาคม 2518 ก็ประกาศเปลี่ยนสภาพฟ้าราชอาณาจักรลาวเป็น สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ปกครองประเทศด้วยระบบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์สืบต่อไป ระหว่างวิกฤตการณ์นี้ทำให้บ้านเมืองเต็มไปด้วยความวุ่นวายระส่ำระสายกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาดูเหมือนจะหยุดชะงักลง และสภาพของพุทธศาสนาในลาวต่อจากนี้ ปรากฏเหมือนต้นไม้ใหญ่มีดอกสะพรั่งงาม ที่เค้าปล่อยให้ยืนต้นอยู่เป็นอย่างดี เป็นแต่คอยดูแลระมัดระวังไว้ไม่ให้มีน้ำมาถึงได้ ไม่ว่าจะจากฟ้าหรือดิน

อย่างไรก็ตามพระพุทธศาสนายุคปัจจุบันเมื่อเวลาผ่านไป และเหตุการณ์บ้านเมืองค่อย

สงบลงแล้ว ก็ได้มีชาวไทยทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิต เดินทางไปเยี่ยมเยียนและสังเกตสภาพบ้านเมืองของลาวเป็นครั้งคราว ส่วนทางฝ่ายลาวซึ่งได้ขาดการติดต่อกับพระศาสนา กับประเทศไทยมาเป็นเวลานาน ก็ได้มีคณะสงฆ์ลาวจำนวน 7 รูป มีรองประธานพุทธศาสนาสัมพันธ์แห่งประเทศไทยเป็นหัวหน้า พร้อมด้วยคฤหัสถ์ 3 คน ได้เดินทางมาเยี่ยมเยียนประเทศไทยอย่างเป็นทางการเป็นครั้งแรก ระหว่างวันที่ 25 พฤศจิกายน ถึง 3 ธันวาคม 2530 โดยการอาราธนาของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ร่วมกับโครงการสันติภาพเพื่อการพัฒนา และคณะกรรมการศาสนาเพื่อพัฒนา คณะพระสงฆ์ลาวได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระสังฆราช ได้ไปเยี่ยมชมและพบปะสนทนากับพระเถรานุเถระฝ่ายไทย ณ วัด และสถาบันการศึกษาของพระสงฆ์หลายแห่งทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด จึงหวังได้ว่าสภากาชาดที่แท้จริงของพระพุทธศาสนาในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว คงจะเผยตัวให้ปรากฏแก่ชาวพุทธเพื่อนบ้านในประเทศไทยมากขึ้นตามลำดับ

6. อิทธิพลพระพุทธศาสนาในประเทศลาว

อิทธิพลพระพุทธศาสนาในด้านเศรษฐกิจ

ด้านเศรษฐกิจ ในยุคแรกพระพุทธศาสนาเถรวาทเพิ่งรับเข้ามาจากอาณาจักรขอม ต่อมาเจริญรุ่งเรืองในยุคสมัยนี้อิทธิพลทางด้านเศรษฐกิจยังเห็นได้ไม่ชัด เมื่อพระพุทธศาสนารุ่งเรืองที่สุดเช่น สมัยพระเจ้าโพธิสารราช หรือ พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช เกิดการก่อสร้างถาวรวัตถุในพระพุทธศาสนา และการปฏิบัติศาสนพิธี ตลอดถึงการปฏิบัติทางจิตใจ บ้านเมืองมีความสงบ ประชาชนทำมาหากิน ไม่มีภัยคุกคาม เศรษฐกิจของประเทศเจริญรุ่งเรือง ประชาชนกินดีอยู่ดี พระพุทธศาสนาได้รับการทำนุบำรุงอย่างดีในยุคที่มีความแตกแยกและยุคเริ่มต้นใหม่ เป็นยุคที่มีการสู้รบทางการเมืองและความคิด ประเทศวุ่นวายตกเป็นเมืองขึ้นของต่างชาติและเมื่อได้รับเอกราชแล้วยังต่อสู้กันเองภายในประเทศ จนมีการเปลี่ยนระบบการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบสาธารณรัฐสังคมนิยม ไม่มีการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา มีแต่ทำลายล้างถาวรวัตถุทางศาสนาเสื่อมโทรม พระภิกษุสามเณรถูกจับสึกหรือหนีออกนอกประเทศ(ตกลงตัดทิ้งหรือย้าย??)

อิทธิพลพระพุทธศาสนาในด้านสังคม

1. พระพุทธศาสนาช่วยให้ประเทศลาวมีความสงบเรียบร้อย เพราะประชาชนตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรมและหลักคำสอน
2. การศึกษาของประเทศมีการพัฒนาและเจริญก้าวหน้า เพราะได้ให้การศึกษาแก่ภิกษุสามเณรที่เข้ามาบวชเรียน ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาการศึกษาของประเทศ และการ

พัฒนาทางด้านจิตใจของประชาชนเช่นสมัยยุคปัจจุบันนี้

3. พระพุทธศาสนาช่วยให้เกิดวรรณกรรมพื้นบ้านและวรรณคดีพระพุทธศาสนาของลาว เช่น วรรณกรรมเรื่องปู่สอนหลาน หรือ หลานสอนปู่ เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

กรมส่งเสริมการส่งออก กระทรวงพาณิชย์. (2554). **คู่มือ การค้าและการลงทุน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว**. กรุงเทพมหานคร : สำนักข่าวพาณิชย์ กรมส่งเสริมการส่งออก.

ขจิตถัย บุรุษพัฒน์, (2537). **แลลาว**. กรุงเทพมหานคร : แพรววิทยา.

คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.(2558). **ประวัติพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

เทพประวิณ จันทร์แรง.(2541). **พระพุทธศาสนาเถรวาท**. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่.

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. (2547). **ราชอาณาจักรลาว**. กรุงเทพมหานคร : สยาม.

พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ.ปยุตโต).(2548). **พระพุทธศาสนาในเอเชีย**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.(2548).**การเมืองการปกครองของประเทศในเอเชีย**. นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.